

**A.P. CHEXOV ASARLARIDA KOMMUNIKATIV MUVAFFAQIYATSIZLIK
TRAGIKOMIK SHAKL SIFATIDA****Eshonova Xonazimxon**Margilon shahar 31-umumta'lim
maktabi rus tili o'qituvchisi<https://doi.org/10.5281/zenodo.21900689>

Annotatsiya: Ushbu maqolada A.P. Chexovning badiiy merosida kommunikativ muvaffaqiyatsizlikning tragikomik shakl sifatida namoyon bo'lishi tahlil qilinadi. "Taklif", "Ayiqlar", va "Olchazor" kabi asarlar materialiga tayanib, qahramonlar o'rtasidagi o'zaro tushunmovchilik, semantik shovqin va dialogik uzilishlar qanday qilib fojia va komediya elementlarini birlashtirishi o'rganiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Chexov uchun kommunikativ muvaffaqiyatsizlik nafaqat syujet vositasi, balki insoniy mavjudlikning ekzistensial va tragikomik tabiatini ochib beruvchi asosiy poetik mexanizmdir.

Kalit so'zlar: A.P. Chexov, kommunikativ muvaffaqiyatsizlik, tragikomediya, dialog, o'zaro tushunmovchilik, badiiy matn, poetika.

Abstract: This article analyzes the manifestation of communicative failure as a form of tragicomedy in the literary heritage of A.P. Chekhov. Based on the material of works such as "The Proposal", "The Bear", "The Cherry Orchard", and "Misery", the study examines how mutual misunderstanding, semantic noise, and dialogic breakdowns between characters combine elements of tragedy and comedy. The research demonstrates that for Chekhov, communicative failure is not merely a plot device, but a primary poetic mechanism revealing the existential and tragicomic nature of human existence.

Keywords: A.P. Chekhov, communicative failure, tragicomedy, dialogue, mutual misunderstanding, literary text, poetics.

A.P. Chexovning badiiy merosida kommunikativ muvaffaqiyatsizlik shunchaki syujet elementi yoki komik effekt yaratish vositasi emas, balki chuqur tragikomik ma'no kasb etuvchi asosiy poetik va falsafiy kategoriyadir. Yozuvchi o'z asarlarida qahramonlarning bir-birini tushunmasligi, ularning so'zlari va haqiqiy ichki niyatlari o'rtasidagi ziddiyatni ustalik bilan tasvirlaydi. Bu holat nafaqat yuzaki komik vaziyatlarni yuzaga keltiradi, balki insoniy yolg'izlikning fojiali va o'zgaruvchan tabiatini ham ochib beradi. A.D. Stepanov ta'kidlaganidek, Chexov asarlaridagi "kommunikatsiya boshliqliklari" (провалы коммуникации) qahramonlarning o'zaro aloqasidagi tub nomutanosiblikni va ularning bir xil semantik maydonda harakatlana olmasligini ko'rsatadi [1, 45]. Bu nomutanosiblik matnning tragikomik ohangini shakllantiruvchi asosiy omilga

aylanadi, chunki qahramonlar jiddiy narsalar haqida gapirishga harakat qilishadi, lekin natijada mayda-chuyda narsalar ustida bahslashadilar.

“Taklif” (“Предложение”) pyesasi kommunikativ muvaffaqiyatsizlikning eng yorqin va klassik tragikomik namunalaridan biridir. Lomov va Natalya Stepanovna o’rtasidagi munosabatlar dastlab jiddiy va muhim mavzu – nikoh taklifi atrofida qurilgan bo’lishiga qaramay, ularning dialogi darhol mayda-chuyda bahslarga, xususan, Ovsovyi lug’lari yoki Oxotichiy oroli kimniki ekanligi haqidagi tortishuvlarga aylanib ketadi. Bu yerda kommunikativ maqsad (nikoh taklifi qilish va oila qurish) va uning amalga oshirilish usuli o’rtasidagi keskin ziddiyat kulgili vaziyatni yaratadi. Biroq, bu kulgi orqasida qahramonlarning o’z his-tuyg’ularini ifoda eta olmasligi, ularning o’zaro munosabatlaridagi chuqur yoriqlar va kelajakdagi oilaviy hayotning murosasizligi yashiringan. Chexov o’zi bu asarni “bir sahna”li pyesa deb atagan bo’lsa-da, undagi dialoglarning uzilishi, qahramonlarning bir-birining gapini bo’lishi va o’z maqsadidan chalg’ishi tragikomik effektning fundamental mexanizmini tashkil etadi [3, 115]. Ular bir-birini sevishlarini aytish o’rniga, yer maydonlari haqida qichqirishadi, bu esa insoniy muloqotning qanchalik absurd bo’lishi mumkinligini ko’rsatadi.

“Ayiq” (“Медведь”) pyesasida ham xuddi shunday murakkab holat kuzatiladi. Smirnov va Popova o’rtasidagi dastlabki dushmanlik va qattiqqo’llik ularning o’zaro tushunmovchiligi va kommunikativ to’siqlari tufayli yuzaga keladi. Ularning dialogi bir-birining so’zlarini eshitmaslik, faqat o’z g’azabini va noroziligini ifodalashga qaratilgan parallel monologlarga aylanib qoladi. Aynan shu “karlar dialogi” vaziyati nafaqat komik, balki fojiali tus kasb etadi, chunki qahramonlar o’zlarining haqiqiy ehtiyojlarini, xususan, yolg’izlikdan qutilish va insoniy issiqlikka bo’lgan chanqoqlikni to’g’ridan-to’g’ri aytishga qodir emaslar. V.P. Kryuchkov ta’kidlaganidek, Chexov pyesalaridagi vaziyatlar ko’pincha “tragikomediya” yoki “ironik tragikomediya” sifatida baholanadi, chunki ularning yuzasi kulgili va g’ayritabiiy bo’lsa-da, ostida chuqur psixologik dramalar va insoniy zaiflik yotadi [3, 118]. Smirnov va Popovanning qurol bilan bir-biriga tahdid qilishi, aslida, ularning o’z hislarini boshqa yo’l bilan ifodalay olmasligining tragikomik cho’qqisidir.

“Olchazor” (“Вишневый сад”) pyesasida kommunikativ muvaffaqiyatsizlik yanada murakkab, ko’p qatlamli va falsafiy tus oladi. Bu yerda qahramonlar bir xil makonda, bir xil uyda bo’lishlariga qaramay, turli xil vaqt va qiymatlar tizimida yashaydilar. Lyubov Andreyevnaning o’z o’tmishi haqidagi xotiralari va Lopaxinning kelajakdagi amaliy, lekin ruhsiz rejalari o’rtasida hech qanday muloqot ko’prigi yo’q. Ular bir-birining gapini eshitadilar, lekin uning ma’nosini

va og'irligini tushunmaydilar yoki tushunishni istamaydilar. A.V. Markovich o'z tadqiqotlarida Chexovning so'nggi pyesalaridagi shunday vaziyatlarni "pechalnoye, chastotragikomicheskoye zrelishche" (achchiq, ko'pincha tragikomik tomosha) deb ta'riflaydi [2, 150]. Bu yerda tragik element – mulkni yo'qotish, o'tmishning qaytmasligi va hayotning o'tib ketishi – komik elementlar (masalan, Yepixodovning o'zini "22 baxtsizlik" deb atashi, Sharlottaning fokuslari yoki Firsning unutilib qolishi) bilan chambarchas bog'langan. Muloqotning buzilishi bu yerda butun bir ijtimoiy qatlamning tarixiy sahnadan ketishining ramzidir.

"Ionich" hikoyasida kommunikativ muvaffaqiyatsizlik vaqt o'tishi bilan sodir bo'ladigan degradatsiya jarayoni sifatida tasvirlanadi. Dmitriy Startsev va Yekaterina Ivanovna o'rtasidagi munosabatlar dastlab yuksak romantik va intellektual muloqotga asoslangan edi. Biroq yillar o'tishi bilan ularning muloqoti banal, kundalik mavzular darajasiga tushib ketadi. Ionichning ichki dunyosi torayib, faqat moddiy boylikka qaratiladi, bu esa uni haqiqiy ma'naviy muloqotdan uzib qo'yadi. Bu jarayonda til vositalari ham o'zgaradi: dastlabki murakkab, hissiyotga boy gaplar o'rnini qisqa, rasmiy va mazmunsiz iboralar egallaydi. Bu holat Chexovning inson ruhiyatining degradatsiyasi kommunikativ qobiliyatlarning yo'qolishi bilan bevosita bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Ionichning so'nggi tashrifida u Turkinlar oilasini ko'rib, ularning avvalgi jozibasi yo'qolganini, muloqot esa endi faqat yuzaki xushomadgo'ylikdan iborat ekanligini tushunadi. Bu yerda tragikomizm shundaki, qahramon o'zining ma'naviy qashshoqlashuvini sezadi, lekin uni o'zgartirishga qodir emas.

Kommunikativ muvaffaqiyatsizlikning lingvistik mexanizmlariga kelsak, Chexov ularni yuksak badiiy mahorat bilan qo'llaydi. Qahramonlarning gaplari ko'pincha bir-biriga bog'lanmagan, savollarga javoblar mavzudan chetda yoki umuman berilmaydi. Bu "semantik shovqin" deb ataladigan holat, o'quvchida yoki tomoshabinda qahramonlarning ichki yolg'izligini va chorasizligini his qilishga xizmat qiladi. Z.S. Paperniy o'z asarlarida Chexov qahramonlarining nutqiy xususiyatlarini tahlil qilar ekan, ularning so'zlaridagi takrorlanishlar, mavzudan chetlashishlar va mantiqiy uzilishlar kommunikativ izolyatsiyaning aniq belgisi ekanligini ta'kidlaydi [4, 88]. Bu izolyatsiya nafaqat qahramonlar o'rtasida, balki qahramon va muallif, qahramon va o'quvchi o'rtasida ham ma'lum darajada mavjud bo'lib, asarning umumiy tragikomik ohangini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, Chexov asarlarida sukunat ham alohida va kuchli kommunikativ vosita sifatida ishlatiladi. Sukunat nafaqat so'z yo'qligini, balki aytilmagan narsalarning og'irligini va muloqotning iloji yo'qligini bildiradi.

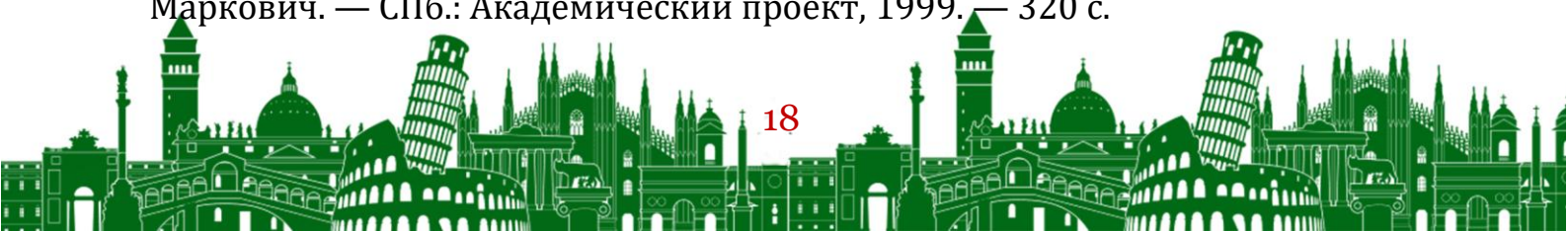
“Olchazor” ning finalidagi mashhur sahna, ya’ni Firsning unutilib qolishi va eshiklarning qulflanishi ovozi, so’zsiz kommunikativ muvaffaqiyatsizlikning eng yuqori cho’qqisidir. Bu yerda so’zlar butunlay o’z ahamiyatini yo’qotadi va faqat tashqi muhitning ovozlari (masalan, sim torining uzilishi ovozi) qoladi. Bu ovoz o’zgaruvchan dunyoning, vaqtning o’tishi va insoniy aloqalarning uzilishining ramziy ifodasidir. Hech kim Firsning gapini eshitmaydi, chunki u allaqachon kommunikativ maydondan chetlatilgan va jamiyat uchun "ko’rinmas" bo’lib qolgan.

Tragikomik effekt shundaki, qahramonlar o’zlarining kommunikativ muvaffaqiyatsizliklarini o’ta jiddiy qabul qiladilar, lekin tomoshabin yoki o’quvchi uchun bu vaziyatlar absurd va kulgili ko’rinadi. Masalan, “Chinovnikning o’limi” (“Смерть чиновника”) hikoyasida Chervyakovning general oldidagi uzr so’rashlari dastlab kulgili va g’ayritabiiy tuyuladi, ammo uning bu harakatlari ortidagi cheksiz qo’rquv va ijtimoiy ierarxiya oldidagi ojizlik fojiali tus kasb etadi. Kommunikativ muvaffaqiyatsizlik bu yerda kichik odamning tizim tomonidan ezilishining va o’z qadr-qimmatini yo’qotishining asosiy mexanizmi sifatida namoyon bo’ladi. U o’zini oqlashga harakat qiladi, lekin har bir urinish uni yanada chuqurroq tushunmovchilik botqoqiga botiradi va oxir-oqibat uning o’limiga olib keladi.

Shunday qilib, A.P. Chexov asarlarida kommunikativ muvaffaqiyatsizlik murakkab va ko’p qirrali hodisa bo’lib, u fojia va komediya chegarasida nozik muvozanatni saqlaydi. Yozuvchi qahramonlarining o’zaro tushunmovchiligi, semantik shovqin va dialogik uzilishlar orqali insoniy mavjudlikning tragikomik tabiatini ochib beradi. Bu mexanizmlar nafaqat Chexov davrining ijtimoiy muammolarini aks ettiradi, balki insoniyatning abadiy muloqot muammolarini ham o’zida mujassam etadi. Kelajakda bu yo’nalishdagi tadqiqotlar kommunikativ lingvistika va kognitiv poetika usullarini yanada chuqurroq qo’llash orqali Chexov merosining yangi, hali o’rganilmagan qirralarini ochishga xizmat qilishi mumkin. Tadqiqot shuni ko’rsatadiki, Chexovning kommunikativ poetikasi nafaqat o’tmish merosi, balki hozirgi kunda ham dolzarb ahamiyatga ega bo’lib, zamonaviy insonning muloqot inqirozini tushunishda muhim kalit hisoblanadi.

Список литературы:

1. Степанов, А. Д. Проблемы коммуникации у Чехова / А. Д. Степанов. — М.: Языки славянской культуры, 2005. — 400 с.
2. Маркович, А. В. Поэтика Чехова: Проблемы интерпретации / А. В. Маркович. — СПб.: Академический проект, 1999. — 320 с.

3. Крючков, В. П. Рассказы и пьесы А. П. Чехова: ситуации и конфликты / В. П. Крючков // Вопросы литературы. — 1985. — № 4. — С. 112–128.
4. Паперный, З. С. Чехов и другие / З. С. Паперный. — М.: Книга, 1988. — 350 с.
5. Чехов, А. П. Полное собрание сочинений и писем: В 30 т. Т. 10 / А. П. Чехов. — М.: Наука, 1976. — 496 с.
6. Гульченко, В. Чехов и тоска, или эволюция одиночества в пьесах / В. Гульченко // Вопросы театра. — 2012. — № 3-4. — С. 209–218.

